

Zeki Arıkan

**BU MEMLEKET
BİZİM**

İstanbul, 2015

Tarihçi
Kitabevi

Tarihçi Kitabevi Yayınları • 77

Genel Yayın Yönetmeni
Necip Azakoğlu

Editör
Necip Azakoğlu

Kapak ve sayfa tasarımı
Çağlar Yalçın

Birinci baskı: Mart 2015, İstanbul
Boyutlar: 13,5 x 21 cm
Sayfa sayısı: 320

ISBN: 978-605-4534-71-5

Baskı ve cilt
Kitap Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Davutpaşa Caddesi No: 123 Kat: 1 Topkapı
ZEYTİNBURNU-İSTANBUL
+90 (212) 482 99 10
Sertifika no: 16053

© Yayın hakları Tarihçi Kitabevi'ne aittir.
Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Moda Caddesi No: 104/A Moda/Kadıköy-İSTANBUL
Tel: 0216 418 68 86
GSM: 0530 370 74 11
www.tarihcikitabevi.com
info@tarihcikitabevi.com

Zeki Arıkan

**BU MEMLEKET
BİZİM**

İstanbul, 2015

Tarihçi
Kitabevi

Prof. Dr. Zeki ARIKAN

Zeki ARIKAN 1942 yılında Erzincan'ın İliç ilesine bağlı Uluyamaç (Sergevil) köyünde doğdu. Köyünden, kırsal yaşamın zengin anılarıyla ayrıldı. İlkokulu burada, lise öğrenimini İstanbul'da tamamladı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ve Yüksek Öğretmen Okulu çıkışlıdır. Doktorasını Fransa'da yaptı. 1979 yılında girdiği Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde doçent ve profesör oldu. 2009 yılında emekliye ayrıldı.Zeki Arıkan'ın Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi, Milli Mücadele Tarihi, Türk Basın Tarihi üzerine çalışmaları vardır. Muhittin Birgen (İttihat ve Terakki'de On Sene), Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basın Tarihi, Orhan Burian (Araştırmalar – İncelemeler), İzmir Basın Tarihi eserlerinden bazılarıdır. Egin, Divriği, Selçuk (Ayasuluk), Foça, Ayvalık üzerine çalışmaları basılmıştır.

Basılmış eserlerinden bazıları;

Tarihimiz ve Cumhuriyet, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989

Tarih Gezintileri, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2011

Haydarpaşa'dan İzmir'e Tarih Söyleşileri, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2013

Zeki Arıkan, evli ve üç çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ YERİNE / 11
“BU MEMLEKET BİZİM...” / 13
YÜKSEK ÖĞRETMEN OKULU ANILARIM (1962–1966) / 21
ALİ KEMAL / 48
KEMAL TAHİR, NAMIK KEMAL VE ÖTEKİLER... / 53
M. EMİN ERİŞİRGİLİN BİLDİKLERİ / 70
NÜFUS MÜBADELESİ VE SONUÇLARI / 74
SULTAN II. ABDÜLHAMİT, ABİD EFENDİ VE MUSTAFA KEMAL PAŞA / 94
Ord. Prof. Dr. EKREM AKURGAL / 97
ORMANLARIMIZ / 103
“KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN DÖNEMİ TAHT KAVGALARI” ÜZERİNE / 107
YER ADLARI AÇILIMI! / 113
YİNE HALİT ZİYA / 119
ATATÜRK ve AYASOFYA / 123

- FATİH, PATRİKHANE VE
GENNADİUS İTİKATNAMESİ / 126
- HASANOĞLAN / 131
- FERİT OĞUZ BAYIR (1899–1998) / 133
- PİRİ REİS KONFERANSI AÇIŞ KONUŞMASI / 146
- CANAN YÜCEL ERONAT (1926-2013) / 155
- JEAN DENY (1879–1963) / 158
- JEAN DENY VE BOZKURT GÜVENÇ / 161
- JEAN - JACQUES ROUSSEAU' YU
PAPAZLAR DA SEVMEDİ / 163
- TEVFİK FİKRET'İN ROMANI / 167
- MÜNİH- İSTANBUL ARASINDA BİR DOĞUBİLİMCİ
KARL SÜSSHEIM / 177
- KUVA-YI MİLLİYE'NİN SÖZCÜSÜ:
İZMİR'E DOĞRU / 182
- “DOLMUŞ TANRISI” / 190
- TÜRK BASININDA 50. YILINI DOLDURAN
YAZARLAR JÜBİLESİ / 195
- KAPİTÜLASYONLARI YENİDEN DÜŞÜNMEK / 204
- EVLİYA ÇELEBİ VE VİYANA / 208
- HASAN ÂLİ YÜCEL VE
KÖY ENSTİTÜLERİ DÜNYASI / 214
- MEHMET BAŞARAN VE HASAN ÂLİ YÜCEL / 219
- İZMİR MİLLİ KÜTÜPHANESİ / 227
- AKDENİZ VE İZMİR / 241
- FELSEFE DOKTORU ZİYA SOMAR'IN İZMİR'İ / 248
- İZMİR'E YAFTA / 268
- MEZAR TAŞLARI / 271
- KURTULUŞUNUN İLK YILDÖNÜMÜNDE BURSA / 274
- AZERBAYCAN'IN DRAMI / 287

“GİRİT BİZİM CANIMIZ...” / 293

GİRİT’TEN AYRILIRKEN / 304

MİDİLLİ’YE VEDA / 311

SİNOP İZLENİMLERİ / 315

Geliniz memleketin namus ve hukuk-ı millisi ile oynayanlara karşı diyelim ki biz varız. Bu memleket bizimdir, bu halk bizimdir.

Mustafa Necati

Ahenk, 29 Kasım 1334/1918

Dörtnala gelip Uzak Asya'dan
Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan
Bu memleket bizim.

Nazım Hikmet,

Kuva-yı Milliye Destanı.

ÖNSÖZ YERİNE

5 Şubat (2013), İzmir'in ılık bir akşamıydı. Her akşam yemeğinden sonra alıştığım gibi kısa bir yürüyüşe çıktım. Eve geldim, bilgisayarın başına oturdum. O da ne? Dokunduğum harfler hep yanlış basıyor. Doğru harfe bastığımı sanıyorum, yine yanlış.. Bende mi bir terslik var acaba? Bir gün önce epeyce sıkılmıştım. Aylardır uyku uyuyamıyordum. Dahası uykuya dalmaktan korkar hale gelmiştim. Bir tehlike karşısında olduğumu sezdim. Elim çalışmaz hale gelmiş, sesim boğuklaşmıştı. Hemen Mustafa Kemal Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nin acil servisine kaldırıldım. Epeyce kalabalıktı. Ama yine de sıra geldi. Muayene, MR çekimleri, tetkikler, hekimin gelip teşhis koyması vb epeyce zaman aldı. Yatağa uzandığımda saat 2.30'u gösteriyordu. Oysa gün ağarmış, hastalar kalkmaya başlamıştı. Tekrar baktım, yine 2.30. Meğerse saatim durmuş. Oysa benim için zaman durmuştu!..

Hastanede olayın ne kadar vahim olduğunu anladım. Üstelik hekimlerin diliyle "hayati tehlike"den söz ediliyordu. Beynimde kan pıhtılaşmış (emboli), sağ elim, sağ bacağım, dilim işlevini yarı yarıya yitirmişti. Konuşmalarım anlaşılıyordu. On günlük bir tedaviden sonra Ege Üniversitesi'ne fizik tedaviye gönderildim. İlaçları da düzenli olarak alıyorum. Ama türlü sıkıntılar yaşadım, güçsüzleştim. Ayrıntıya girmenin de anlamı yok.

Bu sürede pek çalışmadım. Bir iki ufak tefek çalışmanın dışında bir şey yaptığım söylenemez. Yayımlanmış, birikmiş gazete ve dergi yazılarımı kitaba dönüştürmek bana uygun bir yol gibi gözüktü. Yavaş olmakla birlikte çalışmaya başladım. Kitabın adını koymak hiç de zor olmadı. Mustafa

Necati'nin yazılarından ve Nazım Hikmet'in Kuva-yı Milliye Destanı'ndan esinlenerek kitabımın başlığını *Bu Memleket Bizim* koydum. Bu başlık tam anlamıyla oturdu sanırım. Çünkü bu ülkenin üstünde kara bulutların dolaştığı bir zamanda Necati, "Bu memleket bizim" diyebilmişti. O yıllarda Anadolu'da bir ölüm-kalım savaşı sürüyordu. Nazım da Kuva-yı Milliye Destanı'nda gür bir sesle "Bu memleket bizim..." diyebilmişti. Bu iki büyük insanımız bir noktada birleşiyordu. Onlar arasında ortak bir bağ kurabilmek ve adlarını bu kitapta birleştirmek benim için en büyük mutluluk oldu.

Bu kitabımın ortaya çıkmasında doğrudan olmasa bile pek çok dost ve arkadaşımın yardım ve desteğini görüm. Yeşim, çocuklarım Gizem, Zeynep, Ezgi, Eser beni günlerce yalnız bırakmadılar. Dr. Eren Akççek, Salih Özbaran, Aydoğan Demir, Ömer Özyiğit, Asaf Koçman, Nuri Bilgin, Dr. Sami Sert ve adlarını yazamadığım nice dost ve arkadaşların desteğini unutamam.

Bu dostlar arasında Ömer Özyiğit'in özellikle adını dile getirmek benim için borçtur. Foça kazılarını yürüten Prof. Dr. Ömer Özyiğit, büyük bir talihsizlik eseri benden üç gün sonra ağır bir trafik kazası geçirerek hastaneye kaldırıldı. Günlerce orada kaldı. Yazın sıkıntı içinde kazılarının başına döndü. Bu umutsuz günlerimde beni de Foça'ya götürdü. Rahatımı sağladı. Orada dinlendim ve bu çalışmamı yapabildim. Arkeolog Muammer Demren, İlknur Kurum, Arkeoloji doktora öğrencisi Seren Öğmen ve daha pek çok arkadaşım bana her türlü desteği verdiler. Nimet Meçsi'nin de çalışmalarında bana verdiği katkıyı anmadan geçemeyeceğim. Sayın Necip ve Nevin Azakoğlu'nun her zaman desteğini gördüm. Bu kitap benden çok onların eseridir.

Poligon, 7 Kasım 2013
Zeki ARIKAN

“BU MEMLEKET BİZİM...”

Yeni Kuşak Köy Enstitüler Derneği'nin girişimi, İzmir Büyükşehir, Konak ve Balçova Belediyeleri'nin desteği ile 2-3 Ocak (2009) günlerinde, İzmir'in büyük evladı Necati'yi ölümünün 80. yılında Dr. Selahattin Akçiçek Kültür Merkezi'nde anıyoruz. Bu anlamlı günde Necati'nin yaşamı, eseri, döneminin bütünlüğü ve akışı içinde değerlendirilecek, eğitimdeki büyük başarısı dile getirilecek, günümüze kadar uzanan etkisi üzerinde durulacak. Sempozyuma iki gün içinde 40 dolaylarında bildiri sunulacak ve tartışılacaktır. “Ölümünün 80. Yıldönümünde Mustafa Necati ve Cumhuriyet Eğitim Devrimi” sempozyumu, bu bağlamda büyük önem ve anlam taşıyor.

Necati, Eşrefpaşa doğumludur (1894). İzmir idadisini bitirmiş, İstanbul Hukuk Mektebi'nden diplomasını almıştır. Bu “haşarı ve düşünceli gencin içinde” bir volkan gibi yanan devrimci ruhu keşfeden de edebiyat öğretmeni Ahmet Haşim'dir. Bu ruhu ateşleyen, tutuşturan da hiç şüphesiz dönemin koşulları ve olaylarıdır. Balkan Savaşı'nın korkunç felaketi, Necati'yi hemen harekete getirdi. Bu yenilginin lekesini silecek ve yarına güvenle bakacak gençler yetiştirmek için Vasıf'la (Çınar) Şark Mektebi'ni açtı. Burası, o yıllarda İzmir'in en çağdaş, en gözde eğitim kurumuydu.

Çok geçmeden Türkiye, daha büyük ve kanlı savaşın içine itildi. Binlerce vatan evladı uzak mı uzak diyarlarda can verdi. Geride ağlayan analar, yoksul çocuklar, dullar kaldı. Bu da yetmedi. İzmir'in ufuklarında kara bulutlar yükselmeye başladı. Salt Müslüman oldukları için yüzlerce Körfez ve demiryolu çalışanının işine son verildi. Bütün bu acıların

üzerine giden, haksızın hakkını arayan, işsiz güçsüz dolaşan terhis edilmiş yedek subayları örgütleyen Necati oldu.

Bütün bunların ötesinde Mütareke imzalanmış fakat savaş bitmemişti. Niçin? Çünkü ülkenin semalarında kara bulutlar dolaşıyor, “Şu güzel İzmirimiz, şu latif limanımız, dağları, taşları, toprakları, suları ile asırlardan beri seviştığımız şu mübarek ülkemiz...” için “*hain emeller*” besleniyordu. Ama umutsuz değildi. “*Bu memleket bizim, toprak ve deniz bizim*” diyen Necati, bu ülke üzerindeki tarihsel ve hukuksal haklarımızın “*sabit*” olduğunu vurguluyordu. İşgalden bir gün önce İzmir’in Türk halkını Maşatlık’a çağıran ünlü Redd-i İlhak bildirisini hazırlayanlardan biri de Necati idi. Balıkesir’de Kuva-yı Milliye Karargâhı’nda Vasıf ve Esat (Çınar) kardeşlerle çıkardığı İzmir’e Doğru gazetesi, Hareket-i Milliye’nin sözcüsüdür. Necati, buradaki yazılarıyla daha Mustafa Kemal Paşa’yı tanımadan Kemalist bir ülküyü temsil ediyordu. Milli Mücadele’nin evrenselliği vurgulanıyor, emperyalizmin oyunları sergileniyor, ülkenin bölgesel değil fakat Ardahan’dan Edirne’ye kadar bir bütün olarak kurularılması gerektiği vb. üzerinde duruluyordu. Dahası Necati, İstanbul’da toplanacak son Osmanlı Mebuslar Meclisi’ne seslenerek hak ve hukukumuzun yazılı olarak bütün dünyaya duyurulması gerektiğini savunuyordu. Sözün kısası bu belge şüphesiz Misak-ı Milli’dir. Milli Mücadele’nin ruhu ve felsefi bu gazetede yatmaktadır.

Çok geçmeden Necati, Saruhan (Manisa) milletvekili olarak TBMM’ndedir. Hızına yetişmeye olanak yoktur. Amasya, Kastamonu İstiklal Mahkemeleri başkanı olarak görev yapar. Meclis’in bütün çalışmalarına katılır. İşlek kalemini ulusal dava uğruna kullanır. Suçluları cezalandırmaktan çok bağışlamaya ve onları kazanmaya yöneliktir. Mehmet Onbaşı

için verilen idam kararının affa ve onun nişanlanmasına dönük olması bir efsane olmuştur.

Necati, zaferden sonra parlak zekâsı, çalışkanlığı ile insanı şaşırtan işler başardı. Mübadele ve İmar-İskân Bakanlığı sırasında yurda gelen göçmenleri, kimsenin burnu kanamadan yerleştirdi. Adliye Bakanlığı'nda yapısal bir örgütlenmeyi sağladı. Son durak, Milli Eğitim Bakanlığı'na. Necati burada bir destan yazdı. Eğitimin çağdaş, laik ve ulusal temellere dayanmasını ona borçluyuz. Bakanlığın teşkilat yasası onun imzasını taşır. Harf Devrimi'nin kısa sürede başarıya ulaşmasında Atatürk'ün en büyük yardımcısı oldu. Bütün ülkede okuma-yazma seferberliği başlatan Millet Mektepleri de onun eseridir. Ne yazık ki Necati, 1 Ocak 1929 günü, bir apandisit ameliyatı sonu, 35 yaşında öldü. Bütün ülke yasa boğuldu. Atatürk bile gözyaşlarını tutamadı. Mezarı başında en anlamlı konuşmayı Başbakan İsmet Paşa yaptı. Necati'nin büyük başarıları ve devrimci tutumu bu konuşmada çok özlu biçimde dile getirilmiştir. Bu önemli konuşma, şu cümleyle noktalanıyordu. "*Necati; Aziz Necati, dileğin yerine getirilecektir!*"

1920 yılında İstanbul işgal edildi. Bu işgale karşı en büyük tepkiyi TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa gösterdi. Nazım Hikmet, üzüntüsünden kahroldu. *Kırk Haramilerin Esiri*, 16 Mart, *Ağa Camii* vb şiirlerini yazdı. Büyük vatanseverlik duygularıyla yazılan bu şiirler aydınlar arasında büyük ilgi gördü ve yankı uyandırdı. Kendisinden övgüyle söz edildi. Anadolu'da başlayan Milli Mücadele'ye katılmak için Nazım, İstanbul'dan ayrılmaya karar verir. Vâla Nurettin, Yusuf Ziya ve Faruk Nafiz'le buluşur. 1 Ocak 1921'de Sirkeci'den kalkan köhne bir vapurun ambarında saklanırlar. İnebolu'dan Ankara'ya geçerler. Faruk Nafiz ve Yusuf Ziya'ya vize verilmez. İstanbul'a geri dönerler.

Ankara'ya gelen Nazım Hikmet ve Vâla Nurettin, Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürü Taninci Muhittin'i (Birgen) ziyaret ederler. Muhittin onlara Maarif'e başvurmalarını salık verir. Bolu'ya atanırlar. Vâla Nurettin'in yazdığına göre Taninci Muhittin onlara "Uzun bir şiir yazın, İstanbul gençliğini Milli Mücadele ile ilgilendirin" der. "Cana minnet... Biz de kaleme sarıldık... Çoğu mısralar Nazım'ın olmak üzere meydan hatipliğine benzeyen takriben iki, üç sayfalık bir manzume kaleme aldık ki fikir vermek için son tarafını yazıyorum:

Gel ey imanlı gençlik, gel ey beklenen gençlik
Gel ki Anadolu'da senin bükülmez, çelik
İymanına, azmine ümit bağlayanlar var.
Falan, filan...

Sonunda Anadolu Hareketi'ne katılmayanlara şöyle çıkışıyordu:

O satılmış vezire, o satılmış Hünkâra
O satılmış kullara sizde mi katıldınız?
Sizde mi satıldınız, sizde mi satıldınız?

(*Bu Dünyadan Nazım Geçti*, İstanbul, 1975,s. 33- 34).

Şiiri Taninci Muhittin beğenir, bastırır. Ancak Meclis'te kimi milletvekillerinin öyle bir hışmına uğrar ki kürsüden başını bile kaldıramaz.

İki genç, Mustafa Kemal Paşa'ya da takdim edilir. Mustafa Kemal Paşa Meclis'te o gençlere "gayeli şiirler" yazmalarını salık verir (s.91-93).

Sol eğilimli olan Muhittin, Sovyet İhtilali'ne karşı yakın ilgi duyar. Devrimi yakından tanımak için önce Tiflis'e gider. Sonra Moskova'nın yolunu tutar. Bu nedenle iki genç onu Tiflis'teki otelinde bulamaz. Nazım daha sonra Taninci Muhittin'in baldızı Nüzhet Hanım'la evlenecek, fakat bu evlilik yürümeyecektir. Her iki genç de Moskova'da KUTV Üniversitesi'ne yazılırlar.

Nazım, öğrenciliği sırasında Anadolu Hareketi'yle yakından ilgilenir. Olayların ayrıntılarını Sovyet basınından incelemeye çalışır. Bütün bunları *Les Romantiques*, fakat Türkçeye *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim* (İstanbul, 1966) başlığıyla çevrilmiş romanda dile getirmektedir.

Nazım, Kuva-yı Milliye Destanı'nı 1939 yılında İstanbul Tevkifhanesi'nde yazmaya başladı. Nutuk'u getirterek çalışmaya koyuldu. Destanla Nutuk arasındaki benzerlikler açıkça kendini belli etmektedir. Çalışmasını 1940 yılında Çankırı Hapishanesi'nde sürdürdü. 1941 yılında Bursa'da tamamladı. Destan, kimi yönleriyle *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nın bir parçası sayılır. Eser, ilkin 1965 yılında *Kurtuluş Savaşı Destanı* başlığıyla yayınlanır. Ertesi yıl *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nın birinci ve ikinci kitabında yer alır. 1968'de *Kuva-yı Milliye Destanı* başlığı altında Cevdet Kudret'in karşılaştırmalarıyla bağımsız olarak basılır (Asım Bezirci, *Nazım Hikmet*, İstanbul, 1996, s.167).

Nazım, en başta "Onlar"a, yani Kurtuluş Savaşı'nı yapanlara yer verir:

Onlar ki toprakta karınca,
Suda balık,
Havada kuş kadar
Çokturlar;

Korkak,
cesur,
cahil,
Hakîm
ve çocuktuurlar
ve kahreden
yaratan ki onlardır,
destanımızda yalnız onların maceraları vardır.

Bundan anlaşıldığına göre Kurtuluş Savaşı'nı yapanlar bütün ulusun sıradan insanlarıdır. Bu sıradan insanların maceraları bu anıtsal destanı yazdırmıştır. Kadınlarımızın da bu büyük ölüm kalım savaşındaki yerini Nazım Hikmet vurgular:

Ve kadınlar,
Bizim kadınlarımız:
Korkunç mübarek elleri,
İnce, küçük çeneleri, kocaman gözleriyle
Anamız, avradımız, yarımız
ve sanki hiç yaşamamış gibi ölen
ve soframızdaki yeri
öküzümüzden sonra gelen
ve dağlara kaçırıp uğrunda hapis yattığımız
ve ekinde, tütünde, odunda ve kasabadaki
ve karasabana koşulan
ve ağıllarda
ışılısında yere saplı bıçakların
oynak, ağır kalçaları ve zilleriyle bizim olan
kadınlar,
bizim kadınlarımız